

griješi dalje teško, ako dio, koji je pridržan, nije znatan i ne dosiže velike štete prema oštećenomu. Razlog je taj, što mala šteta, kao što je rečeno, ima se nadoknaditi samo pod lakim grijehom. Ako dakle pridržani dio predstavlja tek malu štetu za vlasnika, onda se više ne može govoriti van samo o naknadi pod lakim grijehom. Prema tome pod teškim grijehom ima se povratiti i nadoknaditi samo ono, što čini, da je šteta znatna, ili što veliku štetu, kao takovu, ispunja, a kad se oduzme, šteta ostane mala.

Velim, da je ovo vrlo važno, jer bolje je, da ljude grješnike blagošću privedemo makar i kroz čistilište k vječnomu spasenju, nego li da ih neopravdanom oštrinom odmah rinemo u vječnu propast.

XII. Općenito govoreći, naknada, gdje može biti, ima se tražiti prije odrješenja, jer iskustvo pokazuje, da dužnik, kada je jedanput odriješen, slabo za naknadu haje. Rekoh, gdje može biti, jer u životu treba paziti na razne okolnosti, kao što stvarne tako i lične, te napose na poteškoću skore naknade i na veće duhovno dobro pokornika.

Dr Josip Volović

2. Pometnuće kao rezervat prije i poslije novoga Kodeksa.

Razgovarajući s raznim dušobrinicima opazilo se, da mnogi imaju dosta poteškoća s pridržajima (rezervatima), te ili ne znaju uopće za broj njihov ili kako da izadu na kraj s pokornikom, koji je počinio rezervat. Dešava se toga radi, da gdjekoji ovim pitanjima ne posvećuju dovoljno pažnje. Ipak ovu stvar ne valja nikako shvatiti na laku ruku, jer novi Codex ne pozna u tome šale, pa će savjestan ispovjednik imati teškoga okapanja s posljedicama, koje nastaju u ovome pitanju zbog nebrige za kanonske propise i kazne. To vrijedi osobito o pometnuću.

Neki mladi svećenik piše, da se sastalo na jednomu mjestu nekoliko svećenika, koji su povelili razgovor o rezervatima. Konstatiralo se, da se iz Direktorija ne može znati, koliko imade rezervata u nadbiskupiji zagrebačkoj, a naročito se mnogo disputiralo na tomu sastanku o pometnuću (de obortu). Tom su zgodom pala ova neriješena pitanja, za koja su molili, da se riješe u jednom časopisu:

1. Koliko uopće imade rezervata u zagrebačkoj dijecezi? Je li pometnuće rezervat? Što se imade razumijevati pod pometnućem? tko pada u taj rezervat i kakove su kazne za krivce?

2. Tko može da odriješi od toga rezervata? Je li neznanje ispričava penitenta, da ne padne u nj, a ispovjednika tako, da vrijedi absolucija, koju je u neznanju rezervata podijelio.

3. Imade li kakova kazna za ispovjednika, koji znade za taj rezervat, pa pokušava ipak da odriješuje? Treba li penitent, koji znade za rezervat, a opazi da ispovjednik ne zna, upozoriti ispovjednika?

4. Kako uopće treba postupati s censuriranim penitentima?

Odgovor. 1. U prijašnja su si vremena biskupi pridržavali po volji broj grijeha, kako su već mislili, da iziskuju duhovne potrebne u njihovim dijecezama. To su im dopuštale okružnice, sada već dokinute institucije, S. Cong. epis. et reg. od 9. I. 1601. i 26. XII. 1602. Ovo dopuštenje spomenute kongregacije bilo je uzrokom, da je preveliki broj rezervata bio vrlo tegotan i za ispovjednike i pokornike, a bome i za biskupe, jer je velik dio kancelarijskoga uređivanja bio zaposlen time. Zato je ista kongregacija već 29. I. 1661.¹ odredila, da si biskup smije pridržati najviše deset do dvanaest težih prestupaka. To je vrijedilo do najnovijega vremena. Tako je do nedavno na pr. u zagrebačkoj nadbiskupiji bilo osam pridržanih grijeha; u dakovačkoj jedanaest; u senjskoj i modruškoj pet; u nadbiskupiji vrhbosanskoj pet.²

I ta je praksa dokinuta. Po nalogu naime blage uspomene pokojnoga pape Benedikta XV. izdala je Congr. S. Officii od 13. VII. 1916. Instrukciju,³ kojom se određuje, da biskupi smiju da pridrže samo malo slučajeva i to tri ili najviše četiri, koji su teži i strašniji. Iz same se isprave razabire, da tu blažu praksu iziskuju prilike vremena, kad se mnogi zahvaćeni vjerskim nehajem teško odlučuju, da potraže olakšanje duhovno u sakramntu Pokore. Naišavši naime tu na poteškoće zauvijek se možda odbiju ispričavajući se tom tobožnjom nesusretljivošću. I tako mogu da nađu ondje duši svojoj štetu, gdje su imali tražiti okrepu i korist.⁴

Slijedeći glas sv. Stolice stegnuli su odmah Ordinariji broj pridržaja u svojim dijecezama. Zagrebački je na pr. Ordinarij već 27. XI. iste godine izdao Encikliku,⁵ u kojoj se pridržavaju samo dva slučaja i to: I. *voluntaria occisio hominis, effectu secuto*; i II. *incestuosa perfecta copula inter consanguineos in 1. et 2. gradu lineae rectae vel collateralis*.⁶ No ovdje valja istaknuti, da je odmah kod prvoga rezervata t. j. hotimičnoga ubojstva u spomenutoj Enciklici zagrebačkog Ordinarija pridodano ovo: »*Procuratio abortus non constituit speciem huius reservati archiepiscopalis, at iure communi absolutio ab excommunicatione latae sententiae ob*

¹ Štiglic: Katoličko pastirsko bogoslovje. Pag. 300.

² Ib. p. 301.—304.

³ Službeni vjesnik nadb. zagreb. g. 1916. br. 5. pag. 55.

⁴ Ib. p. 55. točka 2.

⁵ Ib. p. 53.—55.

⁶ U biskupiji su senjskoj i modruškoj rezervirani okružnicom od 24. X. 1916.: 1. *Incestus usque ad 2-dum consanguinitatis et affinitatis gradum*. 2. *Bestialitas et sodomia, tam activa, quam passiva*. 3. *Homicidium voluntarium effectu secuto*.

U biskupiji dakovačkoj okružnicom od 24. X. 1916.: 1. *Prohibitio prolis*, 2. *Incestus in primo et secundo consanguinitatis et affinitatis gradu*. (Vidi Schüch-Polz-Gjanić: Pastirsko bogoslovje. Pag. 569.)

procurationem abortus, effectu secuto, Ordinariis reservatur«. Ova je odredba uzeta iz Konstitucije Pija IX. »Apostolicae Sedis« dd. 12. Oct. 1869. Tenor je njen taj, da smjesta padaju u ekskomunikaciju faktični krivci pometnuća, a to je izopćenje po općem pravu pridržano biskupima: Excommunicationi latae sententiae Episcopis sive Ordinariis reservatae subjacere declaramus: ... Procurantes abortum, effectu secuto«.

Zato bi valjalo u dijecezanskim direktorijima, gdje se navode biskupski rezervati, navesti još i ovaj, koji si doduše biskupi ne pridržavaju, ali ga općenito pravo pridržaje njima. Prema tomu su u zagrebačkoj nadbiskupiji tri rezervata, u senjskoj i modruškoj četiri, te u dakovačkoj četiri. U tom slučaju ne bi duhovni pastiri zaboravljali na ovaj rezervat, koji rodi još najgorim kanonskim posljedicama, kako ćemo niže vidjeti.

Dakle pometnuće rodi rezervatom, ali valja znati da nije rezerviran grijeh, nego krivci ovoga krimena padaju u izopćenje, koje je rezervirano izravno. Budući da izopćeni ne može primiti sakramenata,⁷ ne može mu ispovjednik podijeliti sakramentalno odriješnje, dok ga ne riješi izopćenja, te je prema tomu neizravno dignuo sam penitent iurisdikciju ispovjednikovu nad tim grijehom, s kojim je skopčana censura, pa je tako i taj grijeh rezerviran.⁸ Prije godine 1916. bio je to dvostruki izravni rezervat u svim gore spomenutim dijecezama t. j. i kao censura i kao grijeh. Novi Codex⁹ zabranjuje, da se redovno rezerviraju i grijesi, kojima je pridodana censura a iure, makar ne bila nikomu pridržana. Do novog je Codeksa vrijedila odredba Instrukcije S. Conc. Episcop. et. Reg. od 26. XI. 1602, koja je branila, da se smiju rezervirati slučajevi, koji su udareni ekskomunikacijom a iure, a ta nije nikome pridržana bila. Inače se to smjelo samo u iznimnim poimenačnim slučajevima.¹⁰ U tom je razlika između novoga crkvenoga prava i staroga, pa je zato

⁷ Can. 2260. § 1. Nec potest excommunicatus Sacramenta recipere; imo post sententiam declaratoriam ac condemnatoriam nec Sacramentalia.

⁸ Can. 2246. § 3. Reservatio censurae impediens receptionem Sacramentorum importat reservationem peccati cui censura adnexa est; verum si quis a censura excusatur vel ab eadem fuit absolutus, reservatio peccati penitus cessat.

⁹ Can. 898. Prorsus ab iis peccatis sibi reservandis omnes abstineant, quae iam sint Sedi Apostolicae etiam ratione censurae reservata, et regulariter ab iis quoque quibus censura, etsi nemini reservata, a iure imposita sit.

¹⁰ »Praesertim vero haec monenda censet Sacra Congregatio, ut videant ipsi Ordinarii ne illos casus promiscue reservent, quibus adnexa est excommunicatio maior a iure imposita, cuius absolutio nemini reservata sit, nisi forte propter frequens scandalum aut aliam necessariam causam aliqui huiusmodi casus nominatim reservandi viderentur«. (Služb. vjes. nadb. zagreb. p. 56. točka 4.)

i razumljivo, kako je do novoga Codeksa pometnuće moglo da bude udareno dvostrukom kaznom (reservacijom).

Drugo je pitanje, što se imade razumijevati pod pometnućem. S praktičnoga gledišta je odgovor na ovo pitanje tako važan, da uopće ne možemo odrediti, tko je pao u censuru, ako točno ne znamo, što moraliste kvalificiraju kao krimen, poradi kojega je određena tako teška kazna.

Ovdje moramo unaprijed da kažemo, da su moraliste u toj definiciji veoma kratki, da ne kažem površni, a tumačenja su njihova dosta zamršena. Tako pružaju priliku nekima ispovjednicima, da ih muče velike tjeskobe (scrupuli), a nekima ostavljaju otvorena vrata, da pojedinačke slučajeve in confessionali riješavaju, kako im je to komotnije. Uzmimo samo definicije nekolicine, pa ćemo se odmah uvjeriti. Na pr. »Abortus est eiectio foetus immaturi ex utero matris«, tako Hertnys,¹¹ Gyry,¹² Ballerini,¹³ Scavini,¹⁴ Lehmkuhl,¹⁵ Bucceroni,¹⁶ Noldin,¹⁷ i t. d. Kad pogledamo ove definicije, slične su kao jaje jajetu, ovdje ondje izmijenjen poredak riječi, ali smisao sasvim suskladan.

Budući da se u našim učilištima najviše upotrebljava moralka Noldinova, koja je pored Bucceronija i Lehmkuhla najjasnija, razglobit ćemo prema njezinom tumačenju ovu definiciju, pa ćemo vidjeti sve poteškoće njezine za ispovjednika.

Prije svega zbudjuje ispovjednika riječ foetus. Noldin veli najme, da fiziolozi plod majčin poslije začeća do petoga mjeseca zovu embryo, a poslije toga foetus. Foetus je maturus vel immaturus; maturus je poslije sedmoga mjeseca, jer tada je već viabilis seu vitalis t. j. sposoban da živi izvan krila materina, a immaturus prije sedmoga mjeseca. Nakon ove Noldinove distinkcije mogao bi tkogod lako zaključiti, da je pometnuće samo eiectio foetus, a ne embryonis, dakle biva između petoga i sedmoga mjeseca života njegova. No stvar ne stoji tako. Niti Noldin nije to tako mislio. Vidi se iz daljnega njegova razlaganja, gdje veli, da se u teologiji ne uzima više u obzir razlika inter foetum animatum et animatum, osim u crkvenom pravu, kad se radi o iregularnosti, u koju netko pada propter procurationem abortus.¹⁸ Ako pak ovo ne stoji niti s obzirom na iregularnost, onda je zaista nepotrebna distinkcija inter foetum animatum et inanimatum. Konsultirajući pak

¹¹ Theologia moralis iuxta doctrinam s. Alf. Lig. I. I. III. n. 189.

¹² Compendium theologiae moralis I. 402.

¹³ Opus theologicum morale II. 647.

¹⁴ Theologia moralis universa II. 653.

¹⁵ Theologia moralis I. 840.

¹⁶ Institutiones th. moralis. vol I. 742.

¹⁷ Summa th. moralis II. 342.

¹⁸ Ib. II. 342a, b.

¹⁹ Pastoral-Medicin. Padeborn 1914. Pag. 26

druge auktore i ispoređujući izvode Noldinove u bilješkama dolazimo do toga, da je također još i sasvijem suvišno distinguiranje inter embryonem et foetum, kojega drugi moralisti nemaju. Zato je najbolju odnosno najjasniju definiciju za pometnuće postavio Bergmann-Capellmann, koji veli: »Abortus est die Ausstossung des befruchteten Eies aus dem Uterus vor derjenigen Zeit der Schwangerschaft, in der das Ei soweit entwickelt ist, dass es selbständig weiter zu leben vermag... Das Objekt ist das befruchtete, in der Entwicklung begriffene Ei des menschlichen Weibes.«¹⁹

Zašto je ovo baš najrazumljivija i najbolja definicija pokazuje Antonelli u raspravama o vremenu prikladnom za oplodnju i vremenu, kada zametak dobiva dušu. Navodi mnoge auktore i njihove tvrdnje, da žena može u svako doba da začne plod.²⁰ Pitanje je sada, kad dobiva dušu zametak poslije oplodnje? Aristotel i Plinije su držali, da to biva kod muškoga ploda poslije 40. dana, a kod ženskoga poslije 80., jer je tada tek tijelo potpuno organizirano. Tako se to dugo mislilo i u Crkvi tim više, što je sv. Pismo staroga zavjeta propisivalo ženama čišćenje poslije poroda muškoga 40. dana, poslije poroda ženskoga 80. dana.²¹

No danas je to mišljenje potpuno zabačeno i uči se, da se duša ulijeva odmah poslije oplodnje, a time i plod u tom momentu postaje pravi čovjek. To dokazuje i Antonelli²² u spomenutoj raspravi dokazima iz prakse crkvene i znanosti embryološke i fiziološke, čijima se rezultatima Crkva znala pravodobno prilagoditi, premda je u Crkvi bilo učenjaka, koji su to već odavna učili, na pr. sv. Bazilije, sv. Gregorije Niški i sv. Cesarije.²³ Spominjemo ovdje

²⁰ *Medicina pastoralis. Romae 1909. I. cap. XV. pag. 163.—166.*: »...feminam fecundari posse quovis tempore, quod intercedit ab una menstruatione ad alteram, et aliquando non posse fecundari temporibus, quae aptiora communiter habentur ad fecundationem, ait doctor Rouband...Potest ceteroquin fecundatio fieri et tempore menstrui... Immo notandum plurima exempla adesse mulierum, quae, etsi aetate quadranginta octo anorum, usque ad an. sexagesimum quintum menstruis iam carerent ob menopausam a pluribus annis, tamen post hoc tempus praegnationem regularem passae fuerunt; quod quidem denotat ovulationem in hisce feminis prosecutam fuisse, absque fluxu menstruo«.

²¹ Lev. 12, 2—5.; S. Th. Aqu, apud Billnart-Ecalle, *Summa Summae S. Thomae. Parisiis 1884. I. p. 408.*

²² L. c. I. cap. XIX. pag. 198.—199.

²³ Op. cit. I. p. 193.—199. Bilješka 1.: Verum peculiariter nunc circa hominem probandum a nobis est, etiam propriam ipsius animam rationalem, dico in ipso primo conceptionis momento, in cymate, vel embryone praesentem esse, omnesque ac singulae operationes vitae ab ipsa, non ab anima alia aut vegetativa, aut sensitiva originem habere, cum una, et eadem forma sit per essentiam, per quam homo est ens actu,

osim Antonellija još navedeno djelo Billuard-Eccale, koji je skupio mišljenje Crkve i fiziologije pod tezom: *Anima rationalis creatur cum corpus humanum primo constituitur, id est in ipsa conceptione.*²⁴ Onamo tumači riječi sv. Pisma: *Pereat dies, in qua natus sum, et nox in qua dictum est: Conceptus est homo* (Job. III., 3.). I opet: »*Tibi soli peccavi... Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.*« (Ps. 50., 6. i 7.) To znači in ipsa conceptione sua originali peccato inquinari.

Onamo ide i nauka Crkve na koncilu u Vieni (1311. i 12.)²⁵ i lateranskom V. (1512.—1517.), koji samo ponavlja i naglašuje spomenutu u noti definiciju sabora vijenskoga, te Breve Pija IX. biskupu u Vratislavi upravljeno.²⁶

Tuj su i razlozi teološki, od kojih ovdje navodimo prema spomenutom auktoru samo definiciju Pija IX., u bulli *Ineffabilis* »*beatissimam Virginem Mariam in primo instanti suae conceptionis fuisse... ab omni originalis culpa labe praeservatam immunem.*« Grijeh i milost posvetna imadu svoje sijelo u razumnoj duši. U prvom svom začetku imala je Marija milost, a ne grijeh, kao ostali ljudi, dakle i sijelo milosti — dušu razumnju.

Mimoilazimo mnoge razloge fiziološke i embriološke, dosta je da uputimo čitatelja na spomenute auktoare. Ističemo samo to, da te eksperimentalne discipline opisuju odmah poslije koncepcije takovo gibanje i promjene u zametku, koje nužno suponiraju život, a taj život, jer je život embrija čovječjega, može da pokreće samo razumna duša. To uči Pijo IX. u spomenutom navodu u bilješci, a učio je to već i sv. Toma.²⁷

Nije dakle u zametku najprije život vegetativni, onda sensitivni, i napokon razumni, jer u tom slučaju ne bi duša bila substancijalna forma našega tijela, nego nešto accidentalnoga, a time čovjek ne bi bio niti jedno, niti jedinstveno, niti generički svoje biće. A to je protuslovlje.

Zato ne valja razlikovanje embryo i foetus, osim ako su to sinonima, niti ima vrijednost razlikovanje in foetum animatum et animatum, koje u teologiji više ne dolazi u obzir, kad znademo, da može koncepcija da nastane odmah i svaki čas poslije saobraćaja spolnoga muškarca sa ženom, a u samoj koncepciji nastaje život,

et per quam est corpus, et per quam est vivum, et per quam est animal, et per quam est homo.

²⁴ Isporedi Billuard-Eccale art. V. p. 408 et sq.

²⁵ ... Quisquis asserere praesumpserit, quod anima rationalis seu intellectiva non sit forma corporis humani per se et essentialiter, tamquam haereticus est censendus.

²⁶ ... »unum esse in homine vitae principium animam rationalem, a qua corpus et motum et vitam omnem, et sensum accipit.«

²⁷ II. Contra gent., c. 58.

kojega smjesta pokreće samo razumna duša. Stoga je gore spomenuta definicija pometnuća vrlo razumljiva, kao što je i izvrsna i jedino korektna primjedba Capellmann-Bergmannova: »Jedes menschliche Individuum, also auch das befruchtete menschliche Ei, hat als erster Recht das Recht auf das Leben.«²⁸ Onda je zaista krivac ubojstva (homicidii) svaki, koji prouzrokuje pometnuće. Krivo dakle imaju mnogi liječnici, koji stoje na stanovištu, da je ubojstvo abort tek nakon sedmoga mjeseca, jer je tada istom plod sposoban da živi neovisno kao samostalan individuum, a prije toga obična operacija, koju dopušta svaka prividna nužda, kadkada zapravo komoditet matere, da nema previše djece ili ma i neakutna tuberkuloza žene.²⁸

Crkva je dakle s pravom ovo shvaćala kao ubojstvo, te ju je i to ponukalo, da udari krivce teškim crkvenim kaznama. Siksto V. je izdao god. 1588. bullu *Effrenatum*, i ne razlikujući izričito *foetum animatum* i *inanimatum* sve, ma imali kakovo mu drago *scienter* sudjelovanje kod toga, udara svima kaznama, što ih civilno pravo i kanonsko aplicira ubojicama, kao što je: lišenje sviju kleričkih privilegija, dostojanstva, crkvenih beneficija, kojih ne mogu ni poslije steći. Naročito pak padaju u iregularnost i izopćenje ipso facto (*effectu secuto*); od tih kazna može da odriješi samo rimski papa. To dakle vrijedi i za *procurantes* i za *cooperantes abortum*.

Ovu je veoma tešku kaznu ublažio Grgur XIV. u bulli »*Sedes Apostolica*«, g. 1591. određujući, da ne padaju u iregularnost i ekskomunikaciju krivci s pometnuća *foetus inanimati* i još k tomu mogu da odriješe od ekskomunikacije biskupi i njihovi delegati. Ostavio je pak riječ *scienter*, to znači da neznanje ispričava od ekskomunikacije, dapače sv. Al. Liguori misli i od iregularnosti, premda to ne govori bulla.²⁹

Stvar nije ostala na tomu. Pijo IX. je opet pooštrio kaznu onamo, što je u konstituciji: *Apostolicae Sedis moderationi*, g. 1869. ni ne spominjući razliku između *foetum animatum* et *inanimatum simpliciter* odredio izopćenje za »*procurantes abortum, effectu secuto*«, dakle bilo u koje doba poslije koncepcije. No kako se posebice ništa ne određuje o iregularnosti, to je bilo auktora, koji i u tom nijesu više priznavali spomenute distinkcije,³⁰ a drugi do novoga Kodeksa stajali kod stare odredbe Grgura XIV., premda je zabačen stari Aristotelov nazor o 40. odn. 80. dnevnoj animaciji. Novi je Kodeks razbio u tom pogledu svaku sumnju, jer simpliciter aplicira i ekskomunikaciju i iregularnost i deposiciju riječima: »*Procurantes abortum, matre non excepta, incurrunt.*

²⁸ Op. cit. pag. cit. (26).

^{28a} Liječnički vjesnik. God. 1923. sv. 6., str. 216.—218.

²⁹ Alf. de Lig.: *Theologia moralis Parisiis* 1878. II. lib. IV. trac. IV. n. 395.

³⁰ Olfers: *Pastoral medicin. Freiburg im B.* 1911. p. 27.

effectu secuto, in excommunicationem latae sententiae Ordinario reservatam; et si sint clerici, praeterea deponantur»,³¹ i opet: »Sunt irregulares ex delicto, qui voluntarium homicidium perpetrarunt aut fetus humani abortum procuraverunt, effectu secuto, omnesque co-operantes.«³²

Zato je i Noldin barem u svojem novom izdanju djela, koje je izašlo poslije Kodeksa mogao ispraviti spomenutu primjedbu, gdje tobože ius canonicum još uvijek respektira fetus animatus et inanimatus.³³ Još je više morao na to da pazi pok. Gjanić u svom prevodu Schüch-Poltzovog: Pastirskog bogoslovlja,³⁴ gdje još k tomu i krivo interpretira bulu Grgura XIV., kao da su biskupi dobili iurisdikciju odriješiti i od regularnosti, a odredbe novoga Kodeksa ni ne spominje, premda je to najmoderniji priručnik za hrvatsko svećenstvo.

Kakove posljedice imaju ove teške kazne za svećenika, a kakove za lajka, potanko navodi novi Kodeks³⁵ i ukratko obrazlaže Prümmer o ekskomunikaciji. Ekskomunikacija je najteža crkvena kazna. Mi ovdje ističemo neke stvari, napose one, koje se odnose posjedovanje beneficija. Prije svega radi se o izopćenju.

Izopćeni svećenik ne može licite, t. j. bez grijeha dijeliti sakramenata, osim ako ga vjernici s pravom traže kao svoga dušobrižnika, a drugih svećenika nema, koji bi to mjesto njega obavili. Dapače, ako je izopćeni vitandus t. j. ako je naročito i poimence izopćen od sv. Stolice i kao takav proglašen, a kod ekskomunikacije latae sententiae — u našem dakle slučaju — niti valjano ne mogu izvršivati crkvenu sudsku vlast na pr. odriješiti od grijeha, osim u skrajnoj nuždi t. j. u smrtnoj pogibiji ili kad ga s pravom traže, kako smo kazali njegovi vjernici, a ne smije ispovijedati iz pobožnosti t. j. vlastite revnosti ili na susjedstvu.

Još pripominjemo, da ne može izopćeni polučiti dostojanstvo, službu, beneficij, crkvenu penziju ili službu, te vitandi sve to gube, a ostali, koji su kao izopćeni osuđeni i proglašeni gube samo plodove i t. d.

Već je u ovome posljednjemu, t. j. u ekskomunikaciji za svećenika barem, uključeno indirekte ono, što ius izričito ističe, a to je iregularnost i razlog za deposiciju, jer Kodeks veli, da je iregularan onaj, koji izvršuje čine sv. reda, a izopćen je ili drugom kanonskom kaznom udaren.³⁷

³¹ Can. 2350. § 1.

³² Can. 985. n. 4.

³³ Summa theologiae moralis. Oeniponte 1917. II. 342. b.

³⁴ Zagreb. 1917. p. 566. II.

³⁵ Can. 2257.—2267.

³⁶ Manuale iuris ecclesiastici. Friburgi Brisgovice. 1920. p. 624.—626.

³⁷ Can. 985. 7.

Međutim samo pometnuće nosi i bez toga izričito kao kaznu iregularnost, kako smo gore već spomenuli. Iregularnost je kanonska zapreka, koja priječi svećenika da vrši vlast reda, a lajka, da primi sv. red. Nije dakle sama po sebi niti censura niti poena. Teško doduše griješi, koji vrši čine reda (*actus ordinis*) ili prima sv. red, pa i tonsuru u iregularnosti, ali ipak je sve valjano (*valide*) obavljeno.³⁸ Iregularni su i *procurantes abortum* i *cooperantes*.

Treća kazna, koju nosi za svećenika sa sobom abort jest *depositio* »et si sint clerici deponantur«, imadu se skinuti. *Depositio* je kazna osvetljiva, koja se aplicira samo na kler,³⁹ u slučajevima određenima već u crkvenom pravu,⁴⁰ a među te spada i pometnuće. No to valja da presudi pet na broj sudaca,⁴² dakle je poena *ferendae sentitiae*, a ne *latae ipso facto*. Stvar postaje javna, jer klerik tom presudom gubi nesamo sve službe, plaće, beneficija crkvena, nego se proglašuje nesposobnim da ih u buduće postigne, ipak pridržaje kleričko odijelo i privilegija, ali treba da i vrši obveze celibata i *breviara*, inače je suspendiran.⁴⁰ Ne pokaže li znakove popravka i pravi li sablazni i nadalje, skida mu se zauvijek kleričko odijelo, gubi privilegija klerička i biskup ga prepušta, da se sam brine za sebe.⁴²

Budući da su ovo užasne kazne, pita se, tko pada u tu nevolju? . Točno je označeno riječima »*procurantes abortum, matre non excepta, effecto secuto*«; to vrijedi za ekskomunikaciju i depoziciju. No da bude potpuno jasno, što to znači, valja da razlikujemo *principaliter agentes*, kako kaže Gury,⁴³ od onih, koji znatice daju pomoć, savjet, privolu, naputak ili drugi kahi mu drago lijek, jer ovakove zove *Lehmkuhl*⁴⁴ *cooperantes*, a ne *causas foetum eicientes ponentes*. Prema tomu ne pada u censuru majka, koja svjetuje kćeri pometnuće, niti ljekarnik, koji prodaje lijek taki i t. d. Pada pak u censuru onaj, koji namjerice *hofimice* (*studiose et ex industria*) direktno jest uzrok pometnuću *zavovijedajući* (muž), *medicinom* (liječnik), *udaranjem*, *tiskanjem* (*po-vezom* ili *rukama*) ili kojim mu drago načinom (*primalja*), *oruđem* i t. d. Dakle *procurantes*, a ne *cooperantes* padaju u ekskomunikaciju i oni se mogu deponirati, ako je efekt zaista slijedio, pa makar se i dvoji o tome.

Mnogo su autori prije diskutovali, da li i majka pada u izopćenje i dok su jedni tvrdili, drugi su nijekali, vođa pak onih, koji

³⁸ Bucceroni, Op. cit. 1314., 1315.

³⁹ c. 2298.

⁴⁰ c. 2303 § 3., § 1.

⁴¹ c. 1576, § 1., n. 2.

⁴² c. 2304. § 1. i 2.

⁴³ *Compendium theologiae moralis*. Romae 1882. II. 976. II.

⁴⁴ Op. c. II. 970. 2.

su nijekali jest sv. Alfonso de Liguori (lib. 3. n. 393.). Poslije novoga Kodeksa je stvar potpuno jasna, jer izričito udara censuroim i majku.

Nije niti potrebno, da ovdje posebice odgovaramo na pitanje, da li i liječnik pada u ekskomunikaciju, jer je i on *causa aequaliter principalis*, makar na molbu bilo zdrave inače ili bolesne matere proizvodi pometnuće prije sedmoga mjeseca bilo operacijom ili liječkovima, koji idu izravno za abortum i taj se dogodi. Ispričava li možda neznanje od ovih kazna? Prije smo već spomenuli, da je Siksto V. udario ekskomunikacijom i iregularnošću *scienter procurantes*. Premda je riječ *scienter* izostavio Grgur XIV. govoreći o ekskomunikaciji ipak misli sv. Al. Liguori, da *ignorantia etiam crassa* t. j. neznanje iz nemara, ispričava i od ekskomunikacije i iregularnosti, dapače neki misle i *affectata ignorantia* t. j. *directe voluntaria*.⁴⁵ Poslije novoga Kodeksa stvar stoji ovako:

Codex⁴⁶ izričito napominje, da počinitelji aborta padaju u iregularnost, dakako *ex delicto* i nikakova ih *ignorantia* ne ispričava od toga, kao što je to prije bilo.

Što se tiče ekskomunikacije, valja reći, da je to *censura latae sententiae*, a od takove censure ne ispričava *ignorantia affectata*⁴⁷ t. j. neznanje, koje netko hotimice hoće da ima, jer ne bi htio znati zakona, da ga se ne mora držati. Prije je o tome bila dvojba, kako smo kazali. Nadalje ta je *censura poena medicinalis*, a od takovih kazna ne izuzimlje Kodeks one, koje ispričava *ignorantia crassa seu supina* t. j. neznanje iz nemara.⁴⁸ Sama narav stvari nam jasno kaže, da se kod svećenika ne može lako predmijevati ova *ignorantia crassa*, a pogotovo ne *simpliciter invincibilis*, jer je sve te stvari učio. Slučajevi, u kojima *ignorantia crassa* ispričava od ove censure ne vrijede ovdje, jer je kazna određena bez ikakove daljnje primjedbe.⁴⁹

Napokon *depositio* je *poena vindicativa, ferendae sententiae*, ovisi o biskupu odnosno o spomenutom sudu, a ovaj se ravna po tom, je li izopćenje faktično uslijedilo ili nije.

Kamo da se obrati onaj koji je opterećen ovim kaznama i zaprekama?

I tu rješava dvojbe novi Kodeks, kad veli jasno: »Od svih iregularnosti može dispensirati sv. otac Papa, a od onih, koje nastaju poradi potajnoga delikta može i biskup ili njegov opunomoćenik (delegat), osim ako je iregularnost došla već pred sud — dakle postala javna ili ako je netko iregularan zbog aborta, tada može da dispensira samo Papa.⁵⁰ Papa dispensira u tom slučaju preko *S. Poenitencijarije*, jer je delikt tajan i *forum internum*.⁵¹ U

⁴⁵ St. Al. Lig. Theol. moralis. 4. lib. VII. n. 48.

⁴⁶ can. 985. 4., can. 988.

⁴⁷ can. 2229. § 1.

⁴⁸ can. 2229. § 3, 1.

⁴⁹ can. 2229. § 2.

⁵⁰ can. 990. § 1.

slučajevima urgentnijima može svaki ispovjednik da suspendira obligaciju ove iregularnosti u ispovjedaonici, jer ju poput poenae vindicativae latae sententiae nije moguće obdržavati, a da se opterećenik ne prokaže, ne difamira i da ne sablazni druge, kad to doznadu. Ali mu mora naložiti, da se u roku barem od mjesec dana molbom obrati na sv. Penitencijariju pismom i preko ispovjednika, ako mu to nije jako tegotno, zaštitivši dakako ime.⁵¹ U kakovom vanrednom slučaju, kad je moralno nemoguće rekurirati, može tada sam ispovjednik dispensirati, a da ne naloži rekurs, ali mora penitentu naložiti ono što jus traži (iniunctis de iure iniungendis), i primjerenu pokoru i zadovoljštinu za censuru tako, da penitent opet pada u censuru, ako ne ovrši u vrijeme od ispovjednika određeno i naloženu pokoru i zadovoljštinu.⁵² U prvom i drugom slučaju treba da se drži točno onoga što mu naloži s. Penitencijarija, a drugom slučaju mora se pripomenuti, da ispovjednik može dispensirati od iregularnosti kao zapreke, koja priječi vršenje čina sv. reda, a ne od iregularnosti kao zapreke, da netko primi sv. red. kojega još nema.

S izopćenjem uslijed aborta je nešto lakše izaći na kraj. Prije svega može, da od ove censure absolvira biskup, komu je rezervirana. Zatim mogu, da odriješe njegovi nasljednici i oni koji su delegirani t. j. vicarii foranei, kod nas vicearhidakoni i surrogati, koj mogu u urgentnijim slučajevima pače i subdelegirati.

U urgentnijim slučajevima, kad se censura latae sententiae ne može izvana observirati zbog sramote i teške sablazni na pr. ko svećenika, a u mnogo slučajeva i lajka ili ako je penitentu mučn biti u stanju teškoga grijeha cijelo vrijeme, koje je nužno, dok s odnosni poglavar pobrine za nj, može svaki ispovjednik u sudišt

⁵¹ Prümmer: Manuale th. moralis. 1923. III. p. 419.

⁵² Prümmer: Vademecum th. moralis. 1921, pag. 284, 2.; Can. 229 § 1.: »In casibus occultis urgentioribus, si ex observatione poenae vindicativae latae sententiae, reus seipsum proderet cum infamia et scadalò, quilibet confessarius potest in foro sacramentali obligationem se vandae poenae suspendere, iniuncto onere recurrendi saltem intra mense per epistolam et per confessarium, si id fieri possit sine gravi incommòdò et scandalò, ad S. Penitenciarium vel ad Episcopum facultate praeditum et standi eius mandatis. § 2. Et si in aliquo casu extraordinario hic recursus sit impossibilis, tunc ipsemet confessarius potest dispensationem concedere ad normam can. 2254. § 3.«.

⁵³ Can. 2254. § 3.: »Quod si in casu aliquo extraordinario hic recursus moraliter impossibilis, tunc ipsemet confessarius, excepto casu cagatur de absolute censure de qua in can. 2367, potest absolute concedere sine onere de quo supra, iniunctis tamen de iure iniungendis, imposita congrua poenitentia et satisfactione pro censura, ita ut poentens, nisi intra congruum tempus a confessario praefiniendum poententiam egerit ac satisfactionem dederit, recidat in censuram.«.

sakramentalnom, da odriješ i od ove censure, ali pod kaznom povratka u censuru, ako u roku od mjesec dana pismeno barem i po ispovjedniku, može li to da bude bez teških neprilika, ne rekurira zašutivši ime na biskupa ili poglavara, koji imade vlast odriješiti od censure i ne drži se njegovih odredaba.⁵⁴ Rekli smo barem pismeno, jer penitent može i osobno otići do ovlaštenoga ispovjednika, pa se još jednoć ispovijediti i dobiti odriješnje običnom ispovjednom formulom *absolutionis in confessione* na pr. kod vicearhidakona ili surrogata njegova. U slučaju kakovom izvanrednom, kad je taj rekurs moralno nemoguć vrijedi i ovdje sve ono, što smo kazali za iregularnost (Vidi bilj. 53.). Za svećenika, koji je pao u censuru nema moralne nemogućnosti, jer se može prešutivši ime uvijek pismeno obratiti, kamo treba t. j. na sv. Penitencijariju kod iregularnosti odnosno na biskupa ili vicearhidakona kod ekskomunikacije.

Pitanje je još, što se imade razumijevati pod: a) »*iniunctis tamen de iure iniungendis*, koje stoje u citiranom can. 2254. § 3.; b) urgentnijim slučajevima (»*in casibus urgentioribus*« u can. 2254. § 1. i can. 2290. § 1.; i napokon c) »*congrua poenitentia et satisfactio*«.

a) »*Iniunctis tamen de iure iniungendis*« tumači Prümmer: debet sc. repationem scandali et damnorum, to znači, da mu mora ispovjednik naložiti, da odstrani i popravi, koliko može, sablazan i štetu. U našem slučaju sablazan će popraviti priznanjem svoje pogriješke pred sablažnjenom osobom, nagovarajući ju, da se okani toga grijeha i popravi, moli Boga za oprostjenje i t. d. Popravit će moralnu štetu nagovarajući sablažnjene na ispovijed, dakle popravak moralni, a sam će također nastojati bogoljubnije živjeti, prije se riješiti censure, da može što dostojnije i licite vršiti čine sv. reda i t. d.

b) U urgentnijim slučajevima nalazi se dušobrižni svećenik uvijek, jer svaki dan i svaki čas mora biti spreman da vrši čine sv. reda i jurisdikcije, napose da ispovijeda. Lajk se nalazi u urgentnijem slučaju češće puta kroz godinu. Na pr. mora naglo da poduzme opasan put ili se u brizi za svoju dušu boji, da ne nastrada

⁵⁴ Can. 2254. § 1.: »*In casibus urgentioribus, si nempe censurae latae sententiae exterius servari nequeant sine periculo gravis scandali vel infaniae, aut si durum sit poenitenti in statu gravis peccati permanere per tempus necessarium ut Superior competens provideat, tunc quilibet confessarius in foro sacramentali ab eisdem, quoquo modo reservatis, absolvere potest, iniuncto onere recurrendi, sub poena reintidentiae, intra mensem saltem per epistolam et per confessarium, si id fieri possit sine gravi incommodo, reticito nomine, ad S. Poenitentiarum vel ad Episcopum aliumve Superiorem praeditum facultate et standi eius mandatis.*«

⁵⁵ Prümmer: *Man. iur. Eccl.* p. 622—623.

⁵⁶ Can. 2252.

kod teškoga posla, koji ne može odgoditi; žena pred porodom hoće da se ispovijedi; ispovijed je iz pobožnosti u nekoj župi, a ne može netko, da izostane od javne sv. Pričesti na pr. načelnik, otac ili mati obitelji; bolesnik, koji se doduše samo iz pobožnosti ispovijeda, a ne može iz kuće; netko se ispovijeda po tuđem kraju putujući, te nema vremena, da čeka na odgovor od biskupa ili onoga koji ima vlast da odriješi; ili je ispovjednik na prolazu, pa mu se izopćeni ispovijeda, ne može ispovjednik da čeka i da mu pribavi odriješene i t. d.

Urgentan zaista i izvanredan slučaj skopčan sa teškom po-teškoćom za penitenta jest svakako, kad se netko nalazi na smrtnom krevetu. U tom slučaju može svaki svećenik, koji imade uopće sv. red, da odriješi od censure ove, bez ikakove daljnje obveze. Tako tumače can. 2252. Ušeničnik u svom Pastoralnom bogoslovju str. 489., Prümmer u svom Manualu iur. eccl. Qu 569. R. 5. i drugi, kad se među ostalim radi o ekskomunikaciji poradi aborta.

c) *Congrua poenitentia et satisfactio* znači u našem slučaju, da će ispovjednik naložiti penitentu primjerenu pokoru sakramentalnu t. j. veću pokoru, nego li za obične prestupke na pr. nekoliko krunica, koju tu sv. Misu, križni put petkom kroz mjesec dana, duhovne vježbe i t. d., a drugo odrediti satisfakciju iliti specialnu penitenciju baš poradi odriješene censure na pr. da u roku od tjedan dana putuju kao hodočasnik na Mariju Bistricu i ondje primi sv. sakramente i t. d.; još je dužnost ispovjednika, da opomene pokornika, da pada ponovno u ovu censuru, ako ovu baš određenu satisfakciju ne ovrši u roku od jednoga tjedna.

Rekli smo, da svećenik ne može odriješiti od grijeha penitenta, krivca aborta, koji je pao u censuru, a ta priječi primanje sakramenata, ovdje sakramenta penitencije. Ne može da, ga odriješi od censure, jer nema ovlaštenja zato, izuzevši dakako napomenute slučajeve. Ako bi ipak svećenik, koji nema potrebne jurisdikcije preduzeo da sluša ispovijedi, ipso facto je suspendiran a divinis, koji bi pak to htio absolvirati od rezervatnih grijeha, ipso facto je suspendiran te ne smije da sluša ispovijedi.⁵⁷ Suspendiran je a divinis, to znači, da teško griješi, ako vrši čine, za koje imade vlast po redanju ili privilegiju, koji presuponira vlast sv. reda izuzevši slučajeve urgentne, kako smo to već prije spomenuli, a absolucija je samo onda invalida, ako je *sententia condemnatoria* vel *declaratoria* izrečena ili je poglavar izričito opozvao *ipsam iurisdictionis potestatem*, pa i to u smrtnoj pogibiji ne vrijedi. Censura ova, to jest suspenzija, nije nikomu pridržana, zato može da od nje odriješi svaki ispovjednik u sakramentu pokore.

Ispovjednik, koji ne zna za rezervat, ako odriješi pokornika, odriješene je valjano, samo ako nije censura ab homine ili specia-

⁵⁷ Can. 2366.

⁵⁸ Can. 2247. § 3.

lissimo modo Sedi Apostolice reservata. U našem slučaju to nije. Ako penitent opazi, da ispovjednik ne zna za taj rezervat, a on znade, treba da u svakom slučaju upozori ispovjednika. U urgentnom slučaju, da mu naloži ono, što crkveno pravo traži u spomenutom can. 2254. § 1. i 3. U redovnim prilikama mora upozoriti, jer bi inače u onom slučaju, da ne zna, bio tek indirektno odriješen od censure, a kad znade, nije dovoljno disponiran za odriješenje, jer nije odstupio od svoje kontumacije, radi koje je censura i udarena i koja treba da bude direktno dignuta, kad se za nju znade.

Ispovjednik treba da postupa s penitentima vrlo blago i oćinski. Sama Instrukcija S. Cong. Sancti Officii nuka ga na to, jer određuje sama tolike slućaje, u kojima prestaje biskupska rezervacija ipso iure: za bolesnike, koji ne mogu iz kuće da izadu; za zarućnike, koji će ovaj čas da sklope brak; kadgod misli razboriti ispovjednik, da se ne može tražiti ovlast za odrješenje ili poradi teške neprilike penitentove ili poradi bojazni da se ne povrijedi ispovjedna tajna; kad u nekom određenom slučaju zakoniti superior zakrati da daje ovlast; cijelo vrijeme uskršnje ispovjedi imadu ovlast i župnici i njihovi pomoćnici u ispovjedanju; za vrijeme misija imadu pojedini misionari; napokon mogu penitenti odnijeti svoje rezervate u dijecezu, gdje nijesu rezervirani, pa će dobiti absoluciju ondje. Tako dakle Instrukcija.

Danas, kad su tolike polakšice u rezervatima dane, a nehaj za spasenje vlastitih duša tako velik, razboriti će se ispovjednik poslužiti olakojućim okolnosti i sredstvima, te će znati i sebi i penitentima olakšati teret, a da kod toga lakoumno ne potcijenjuje niti odredbe svete Crkve niti spasenje svoje i svojih penitenata. To je i smisao Instrukcije od 13. lipnja 1916.

Dr. P. Lonćar.

3. Liturģijski pokret.

Liturģija je danas kod većine kršćana još najviše uspomena, a ne živ osjećaj. Lijepo je i zaslužno moliti pod sv. misom krunicu, križni put, razmišljati o mucu Isusovoj, ili pjevati pobožne pjesme. Ali to je sve, kako se danas vrši, često puta više ili manje odijeljeno od same sv. mise, tog »vrukta svake svetosti«.¹ Kršćani danas često prisustvuju sv. misi, a da je ne prate i ne razumiju. Oni obavljaju svoju privatnu pobožnost, koja ne stoji često ni u kakvoj vezi s presvetom žrtvom. A često se i »pobožno dosaduju«. Ne pričemo lične zasluge ovakvoj privatnoj molitvi kod sv. mise, pa ni ovakvoj »pobožnoj dosadi«. Mnogi u današnjim prilikama i ne mogu drukćije da mole. Pogotovu pak ne tražimo liturģijsku formulaciju svih molitava, kao da bi »privatna« molitva, odijeljena od liturģije, bila manje vrijedna ili, što više, loša. Čitav privatni život kršćanina

¹ Secreta in Missa S. Ignatii Loyolae 31. Julii.